

Такризи

роҳбари илмӣ ба диссертатсияи Садиров Шарафчон Аҳтамович дар мавзӯи «Таърихи Систон» – ҳамчун сарчашмаи таърихӣ» барои дарёфти дараҷаи илмии номзоди илмҳои таърих аз рӯи ихтисоси 07.00.09. – Таърихнигорӣ, маъхазшиносӣ ва методҳои таҳқиқоти таърихӣ.

Диссертатсия Садиров Ш.А. ба таҳқиқи яке аз сарчашмаҳои аслии форсӣ - «Таърихи Систон» бахшида шудааст. Ин манбаъро донишмандони машҳури таърихи Шарқ Б. Ғафуров, Р. Фрай, К. Босворт, А. Зарринқуб ва дигарон истифода бурда, ҷойгоҳи рафъи онро борҳо тазаққур додаанд. Аммо дар илми таърихнигории ватанӣ то кунун касе дар қолиби як диссертатсияи номзадӣ ё докторӣ ба пажӯҳишу баррасии он напардохтааст. Ин асар ба сабки таърихнигории маҳаллӣ иншо шуда, ҳаводиси асрҳои VII-XIV-и Систонро инъикос мекунад ва аз нигоҳи илмӣ ҳамвазни «Таърихи Бухоро»-и Абубакри Наршахист. Дар «Таърихи Систон» ғайр аз маълумоти таърихӣ, инчунин перомуни вазъи диниву мазҳабии Систону Хуросон ахборе омадааст, ки дар ягон сарчашмаи таърихӣ дида намешавад. Аз баракати ин сарчашма қасидаи маъруфи устод Рӯдакӣ «Модари май» маҳфуз монда, то ба рӯзҳои мо омада расидааст. Систон аз минтақаҳои муҳими таърихӣ ба шумор рафта, дар радифи Суғд, Тахористон, Фарғона, Чоч ва Рай дар сарнавишти сиёсӣ, иҷтимоӣ ва фарҳангии тоҷикону дигар ақвоми эрониноҷод нақши бориз гузоштааст. Аз ин рӯ баррасиву нақди илмӣ он дар ҷаҳорҷӯбаи як диссертатсияи номзадӣ саривақтӣ ва лозим мебошад.

Сохтори диссертатсия бар пояи маълумоту ахбори мундариҷ дар ин асар таҳия гардидааст. Дар сарсухан, муаллиф мубрамияти мавзӯ, сатҳи баррасии он, ҳадаф ва дигар ҷузъиёти корро тавсиф кардааст.

Дар боби нахустини диссертатсия (иборат аз ду зербоб) сабабу ангезаҳои ба миён омадани таърихнигории маҳаллӣ дар Хуросону

Мовароуннахро баён карда, сипас сохтор, мухтаво ва ҷойгоҳи «Таърихи Систон»-ро бар асоси маълумоти худ асар ва натиҷаҳои таҳқиқоти донишмандон шарҳу тавзеҳ додааст. Унвонҷӯ сарчашмаҳои асосии «Таърихи Систон»-ро номбар карда, менависад, ки муаллиф (ё муаллифон) ба усули илмӣ таърихнигорӣ пойбанд буда, аз суннати таърихнависии қабл аз худ огоҳии комид дорад. Дар ҳамин боб инчунин ҷуғрофияи таърихии Систонро бар пояи ахбори «Таърихи Систон» ва киёси он бо сарчашмаҳои дигари ҷуғрофӣ ва таърихӣ офарида, дар хусуси иқлим, шароити табиӣ, сарватҳои ин сарзамин маълумот медиҳад. Муаллиф қайд мекунад, ки иқлиму шароити табиӣ ва ҷуғрофӣ дар сарнавишти мардуми Систон нақши муайян доштааст. Яке аз қисматҳои хеле муҳими ин боб, ки то кунун дар илми таърихнигории ватанӣ дар борааш камтар маълумот мавҷуд ҳаст, масъалаи пайдо шудани таърихнигории маҳаллӣ ва муҳимтарин намунаҳои ин навъи таърихнависӣ мебошад.

Дар боби дууми диссертатсия, ки аз чор зербоб таркиб ёфта, унвонҷӯ ба инъикоси чор марҳилаи асосӣ дар «Таърихи Систон» дарҷёфта мепардозад. Дар зербоби аввал унвонҷӯ ғайр аз ахбори сарчашмаи асосӣ, инчунин ба бозёфтҳои нодирӣ бостоншиносии аз Систон пайдошуда, ки бо номи Шаҳри Сӯхта машҳур аст, таъриҳ карда, ба хулосае расидааст, ки 15 ҳазор сол пеш аз милод дар Систон инсонҳо зиста ба дараҷаи муайяни тамаддун ноил омада буданд. Дар зербоби дигар марҳилаи хеле ҳассосу сарнавиштсоз – замони истилои арабро бар асоси «Таърихи Систон» ва муаррихони машҳур Табарӣ ва Балозурӣ ба нақду баррасӣ мекашад. Ӯ хулоса кардааст, ки дар давоми беш аз 50 соли ҳуҷумҳои пай дар пай Систон мавриди торочу ғорат ва аҳолии он мавриди ғорату чаповул қарор гирифт.

Дар диссертатсияи Садиров Ш.А. ба инъикоси ҳукуматдории сулолаҳои тоҷикии Тоҳириён, Саффорӣён ва Сомониён диққати махсус дода шудааст. Дар ин замина ахбори бештари сарчашмаҳо ва осори

тахқиқотӣ мавриди истифода қарор гирифта, хулосаҳои муҳими илмӣ баровардааст. Муаллиф бар хилофи ақидаи машҳур, ки дар таърихнигории тоҷик кӯшишҳои марказгурезии вилоятҳо ҳамчун сабаби заволи ҳукумати Сомониён дониста мешавад, бар асоси маълумоти «Таърихи Систон» ба хулосае меояд, ки сиёсатҳои амирони Хуросон, аз ҷумла Сомониён дар қиболи Систон чандон дурусту саҳеҳ ба роҳ монда нашуда буд. Аз ин хотир ба чунин натиҷа расидааст, ки муаллифи «Таърихи Систон» сиёсатҳои Тоҳириён ва Сомониён дар муносибат бо Систонро интиқод карда, онҳоро ҳамчун ғосиб ва ғоратгар тасвир мекунад.

Дар қисмати охирини боби дуюми рисола ахбори «Таърихи Систон» дар хусуси воқеаҳои асрҳои XI-XIV ба баҳсу баррасӣ кашида шуда, нақши вайронкори баъзе сулолаҳо инъикос меёбад. Муаллифи диссертатсия ин сухани сарчашмаи мавриди нақдро ҳамчун намуна овардааст, ки дар илми таърихнигорӣ камтар мавриди таваҷҷуҳ қарор гирифтааст: «чун бар минбари ислом ба номи туркон хутба карданд, ибтидои меҳнати Систон он рӯз буд».

Дар боби сеюм ба ду масъалаи дар таърихи мо камтар таҳқиқшуда – инъикоси ҷунбишҳои халқӣ дар сарчашмаи мавриди таҳқиқ ва фарҳангу мардумшиносии тоҷикон дар асрҳои миёна таваҷҷуҳ карда мешавад. Унвонҷӯ заминаҳои шӯришҳои мардумӣ ва нигоҳи муаллифи «Таърихи Систон» ба ин шӯришҳо ва сарварони онро мавриди баррасӣ қарор дода, ба чунин натиҷабандӣ расидааст, ки «Таърихи Систон» маъҳази муҳим дар бораи ҳаракатҳои халқӣ дар ҳудуди Систон буда, ахбори он дар сарчашмаҳои дигари хаттӣ дучор намешавад, ки ин бар аҳамияти ин асар афзуда, имкон медиҳад, санаҳои муҳим дақиқ карда шавад. Дар охирин зербоби диссертатсия инъикоси масъалаҳои фарҳангӣ ва мардумшиносӣ дар «Таърихи Систон» ва зикри масъалаҳои давлатдориву шахрнишинӣ, системаи муназзами кишвардорӣ, инчунин истилоҳу вожаҳои девониву дарборӣ дар ин сарчашма ба баҳсу баррасӣ кашида мешавад.

Навгони асосии диссертатсия дар таҳқиқи илмии сарчашмаи нодири хаттӣ «Таърихи Систон», пажӯҳиш ва муайян кардани ҷуғрофияи таърихии Систон ва вижагиҳои иқтисодии он, омӯхтани сиёсати давлатҳои Тоҳириён, Саффориён ва Сомониён дар муносибат бо Систон, таҳқиқи сарнавишти Систон ва мардуми он дар аҳди Аббосиён, Ғазнавиён ва Салҷуқиён, инъикоси шӯришҳои халқӣ дар сарчашмаи мавриди назар ба шумор меравад

Диссертатсия **аҳамияти муҳими илмиву амалӣ** дорад. Натиҷаҳои таҳқиқотро дар ҷараёни таълифи монгорафияҳои илмӣ роҷеъ ба сарчашмашиносӣ, инчунин китобҳои дастаҷамъонаи академӣ роҷеъ ба таърихи халқи тоҷик ва китобҳои дарсӣ барои мактабҳои олии кишвар истифода кард. Ба қор гирифтани тавсияҳои муаллиф метавонад боиси бештар омӯхта шудани сарчашмаҳои таърихӣ ва истифодаи маводи он дар қорҳои илмӣ-таҳқиқотӣ гардад.

Муаллиф хулосаҳову тавсияҳои хешро дар поёни қор овардааст, ки натиҷаҳои мантиқӣ ва барои аз муҳтавои диссертатсия мебошанд. Муаллиф таҳқиқоти худро мустақиман аз рӯи сарчашма анҷом дода, тамоми ҳодисаҳоро бо далелҳои муътамад баён мекунад ва дар ҳамаи саҳифаҳо ба сарчашма ва ё адабӣи илмӣ истинод мекунад. Хулоса ё тарҳе, ки бо ақлу мантиқ муҳолифат дошта бошад, дар қор дида намешавад.

Унвонҷӯ Садиров Ш.А. тамоми ҳадафҳои дар назди худ гузоштаро иҷро карда, хулосаҳои саҳеҳ бароварадааст. Дар ҷараёни таълифи диссертатсия беш аз 40 сарчашмаи хаттии асримиёнагӣ, ки ғолибан бо забони форсӣ навишта шудаанд мавриди омӯзиш ва қиёс қарор гирифтааст. Бештари манбаъҳо ва адабӣи истифодакардаи муаллиф бо русӣ ва форсӣ навишта шудаанд.

Натиҷаҳои асосии диссертатсия дар ҳашт мақолаи илмӣ муаллиф инъикос гардидаанд.

Афтореферат ба диссертатсия мувофиқат мекунад.

Дар маҷмуъ, диссертатсияи Садиров Шарафчон Ахтамович дар мавзӯи «Таърихи Систон» – ҳамчун сарчашмаи таърихӣ» барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои таърих аз рӯйи ихтисоси 07.00.09. – Таърихнигорӣ, маъхазшиносӣ ва методҳои таҳқиқоти таърихӣ таҳқиқоти илмӣ муқаммал ва анҷомёфта ба шумор рафта, ба талаботи муқаррарнамудаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷавобгӯ мебошад ва барои ҳимоя тавсия мегардад. Муаллифи диссертатсия сазовори дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои таърих аз рӯйи ихтисоси номбаршуда аст.

Роҳбари илмӣ:

доктори илмҳои таърих,
профессори кафедраи таърихи
дунёи қадим, асрҳои миёна ва
археологияи Донишгоҳи миллии
Тоҷикистон

Муллоҷонов С.К.

734025, Ҷумҳурии Тоҷикистон,
ш. Душанбе, х. Рӯдакӣ 17
saifullo7272@mail.ru тел: 918 800610

Имзои С.К. Муллоҷоновро тасдиқ мекунам.

Сардори раёсати кадрҳо ва корҳои махсус

 Э. Тавқиев